

تحلیل گفتمان ابعاد فردی و جمعی پیاده‌روی اربعین^۱

فاطمه امیری رز^۲ | زاهد غفاری هاشجین^۳

۳

سال چهاردهم
بهار و تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۰/۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۰/۰۰

صص: ۵۵-۸۴

شاپا چاپ: ۰۸۷-۲۷۱۷X
الکترونیکی: ۰۸۸۸-۲۷۱۷

DOR:

چکیده

در سال‌های اخیر برپایی مراسم پیاده‌روی اربعین در ابعاد گسترده و با حضور ده‌ها میلیون نفر از کشورها و ملیت‌های مختلف، نظر تحلیل‌گران و پژوهشگران را به خود جلب کرده و پژوهشگران از منظر مطالعات دینی، جامعه‌شناختی، مردم‌شناسی، سیاسی و راهبردی به مطالعه آن رو آورده‌اند. در این پژوهش از مدل گفتمانی «ارنست لاکلا» و «شانتهال موفه» برای مطالعه پیاده‌روی اربعین استفاده شده است. سؤال اصلی مقاله این است که دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در ابعاد فردی و جمعی کدام است؟ براساس نتیجه این پژوهش، در پیاده‌روی اربعین، زنده نگه‌داشتن یاد امام حسین(ع) و شهادی کربلا دال مرکزی است که توانسته با جذب دال‌های شناور و در ابعاد فردی و جمعی، به مفصل‌بندی سایر دال‌ها منجر شود. همچنین پیاده‌روی اربعین این ظرفیت را دارد که بر اساس هژمونی و رقابت گفتمانی، گفتمان‌های دیگر مثل سکولاریسم و تکفیرگرایی را به حاشیه براند. پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با روش تحلیل گفتمان انجام گرفته است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان، اربعین، پیاده‌روی اربعین، لاکلا و موفه.

۱. مستخرج از رساله دکتری

۲. دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی، دانشگاه شاهد f.amiry.raz@gmail.com

۳. نویسنده مسئول: استاد علوم سیاسی دانشگاه شاهد z_ghafari@yahoo.com

مقدمه

عاشورا از ارکان اساسی فرهنگ سیاسی شیعه است و شیعه در سایه نهضت عاشورا توانسته است هویت خود را پاسداری کرده و گسترش دهد. یکی از مناسک مهم عاشورا، پاسداشت چهلمین روز شهادت سالار شهیدان امام حسین (ع) است که در فرهنگ شیعه به اربعین موسوم است؛ اربعین روزی است که جابر بن عبدالله انصاری - از یاران پیامبر اسلام (ص) - از مدینه به کربلا رسیده و به عنوان اولین زائر به زیارت قبر امام حسین (ع) نائل می‌آید. همچنین بر اساس روایت‌هایی، اربعین روزی است که کاروان اسرای کربلا در مسیر حرکت از شام به سمت مدینه، به کربلا رسیدند و به زیارت قبر امام حسین (ع) پرداختند. بر اساس روایتی از امام حسن عسکری (ع) خواندن زیارت اربعین یکی از پنج نشانه مؤمن شمرده شده است.

بدین ترتیب گرامیداشت روز اربعین در طول تاریخ تبدیل به یکی از مناسک عاشورا گردیده است و شیعیان در این روز به خواندن دعا و زیارت و برگزاری مراسم اقدام می‌کنند. یکی از مراسم‌های رایج در گرامیداشت اربعین حسینی، راهپیمایی و پیاده‌روی به سمت کربلا و حرم مطهر امام حسین (ع) می‌باشد که به اعتقاد پژوهشگران از زمان امامان شیعه در بین شیعیان رایج بوده است. مراسم پیاده‌روی اربعین در سال‌های اخیر به دلایلی رونق بیشتری پیدا کرده است. از جمله دلایل این رونق، فروپاشی حکومت حزب بعث و سرنگونی «صدام حسین» در عراق و آزادی بیشتر شیعیان در برپایی هرچه گسترده‌تر این مراسم است. همچنین بهبود رابطه ایران و عراق به دنبال فروپاشی حکومت صدام و سپس خروج آمریکایی‌ها موجب مشارکت میلیون‌ها زائر ایرانی در پیاده‌روی اربعین و رونق بیشتر این مراسم شد.

برپایی مراسم پیاده‌روی اربعین در سال‌های اخیر که در ابعاد گسترده و با حضور ده‌ها میلیون نفر از کشورهای و ملیت‌های مختلف، انجام می‌شود، دارای ویژگی‌های بسیاری است که نظر تحلیل‌گران و پژوهشگران را به خود جلب کرده است. پژوهشگرانی از منظر مطالعات دینی، جامعه‌شناختی، مردم‌شناسی، سیاسی و راهبردی به مطالعه اربعین روی آورده‌اند. جذابیت موضوع پیاده‌روی اربعین و به‌ویژه رفتار و انگیزه زائران برای انجام این مناسک و تحمل دشواری‌های زیارت با پای پیاده، پذیرایی گسترده و خودجوش و با صرف امکانات و هزینه‌های بسیار مردمی و

غیردولتی، بازتاب رسانه‌ای بسیاری داشته و توجه طیفی از پژوهشگران را به سوی خود جلب کرده است.

برخی از پژوهشگران به دنبال تبیین و تحلیل آثار و پیامدهای سیاسی، فرهنگی و اجتماعی پیاده‌روی اربعین برآمده‌اند. تأثیر این مراسم بر اتحاد و انسجام شیعیان، وحدت مسلمانان، نزدیکی کشورها از جمله ایران و عراق مورد توجه این طیف از پژوهشگران قرار گرفته است. بازتاب پیاده‌روی اربعین نیز موجب توجه بسیاری از تحلیل‌گران، پژوهشگران و رسانه‌ها قرار گرفته است. با همه تلاش‌های رسانه‌ای برای پوشش پیاده‌روی اربعین و تحقیقات و پژوهش‌های علمی، این ابرو یداد شیعی همچنان دارای جذابیت موضوعی جهت انجام تحقیق و پژوهش بوده و ضرورت‌هایی از جمله تحلیل علمی و نظری، آسیب‌شناسی، آینده‌شناسی، بهره‌گیری از پیامدها و نتایج و کمک به فرایند برگزاری آن، نیازمند تحقیق و پژوهش بیشتر است.

با این وصف، یکی از ویژگی‌های پیاده‌روی اربعین، «گفتمانی» بودن آن است. هر گفتمانی، دارای عناصر و مؤلفه‌های خاص خودش است و متضمن ایده‌هایی است که از دل نظام نمادگان آن متجلی شده و معانی تولید می‌کند. در این پژوهش، پیاده‌روی اربعین از منظر گفتمانی بررسی شده و دال‌های گفتمانی آن در بستر پیاده‌روی اربعین بررسی و شناسایی شده است. مشارکت‌کنندگان در پیاده‌روی اربعین با طیفی از انگیزه‌های فردی و اجتماعی در این همایش حاضر می‌شوند و به دنبال ارائه گفتمانی هستند که از بعد فردی و جمعی، نمادها و نشانه‌هایی را متجلی می‌سازد؛ به عبارت دیگر، زائران در بستر پیاده‌روی اربعین یک گفتمانی را حمل و ارائه می‌کنند که معانی و موضوعات مختلفی از آن قابل پی‌جویی است؛ همچنین پیاده‌روی اربعین با ظرفیت عظیم انسانی خود یکی از بهترین فرصت‌های اجتماعات شیعی جهت بیان معانی خود از زندگی، مرزبندی هویتی و ارتباطات اجتماعی و رقابت با دیگر گفتمان‌هاست. گفتمان اربعینی این ظرفیت را دارد که بر اساس رقابت گفتمانی، گفتمان‌های دیگر از جمله سکولاریسم و معنویت گریزی و معنویت ستیزی را به حاشیه براند.

سؤال اصلی پژوهش

دال‌های مهم گفتمانی پیاده‌روی اربعین در ابعاد فردی و اجتماعی کدام است؟

سؤال‌های فرعی

۱. دال‌های مهم گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد فردی کدام است؟
۲. دال‌های مهم گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد اجتماعی کدام است

مبانی نظری و ادبیات تحقیق

تعریف مفاهیم و اصطلاحات

گفتمان: در فرهنگ‌نامه‌ها اصطلاح «گفتمان»^۱ به معنای مراوده کلامی، سخن، گفت‌وگو، واحد متنی در تحلیل پدیده‌های زبان شناختی، بحث‌و‌جدل و امثالهم بیان شده است. ریشه گفتمان در زبان فرانسوی به واژه Discourse و در لاتین به واژه Discursus برمی‌گردد. فرهنگ انگلیسی آکسفورد در ذیل این واژه معانی متعددی ذکر کرده که برخی از آن‌ها به این قرارند: ۱- در وجه اسمی گفتمان به معنای مسیر رو به رشد، جریان روند یا توالی زمان، حوادث، اعمال و غیره است. ۲- در وجه فعلی نیز گفتمان معنای دویدن، رفتن، حرکت کردن، پیمودن، طی کردن، گذشتن و سر گذراندن می‌دهد (بشیریه، ۱۳۴۸: ۱۰-۹). در یکی از تعاریف، «گفتمان به معنای مجموعه یا دستگاهی بینشی است که از راه واژگان و گفتارهای نهادینه شده، بر ذهنیت‌ها اثر می‌گذارد و گاه حتی بر آگاهی یک دوران تاریخی نیز سایه می‌اندازد» (عبدی کلانتری، ۱۳۹۳: منبع اینترنتی). به طور کلی صاحب‌نظران گفتمان را روش ویژه‌ای برای سخن گفتن درباره جهان و درک آن معنا می‌کنند (یورگنس و فیلیس، ۱۳۹۸: ۱۳).

اربعین: منظور از اربعین بیستمین روز ماه صفر است که در فرهنگ شیعه به «اربعین حسینی» مشهور است. در برخی از روایات به بزرگداشت این روز اشاره شده است. در حدیثی از امام حسن عسگری (ع) زیارت اربعین به عنوان یکی از نشانه‌های مؤمن شمرده شده است (شیخ مفید، بی تا: ۵۳). اربعین در منابع بیشتر به دو رویداد اشاره دارد: رویداد اول روز مراجعت اسرای کربلا از شام به مدینه است و رویداد دوم روزی است که جابر بن عبدالله انصاری به زیارت قبر امام حسین (ع) مشرف شد. در خصوص رویداد اول و اینکه آیا اهل بیت امام حسین (ع) در روز اربعین

۱. discourse

به زیارت قبور شهدای کربلا رفته باشند، اختلاف نظرهایی وجود دارد و برخی مورخان تردیدهای جدی در این زمینه ایجاد کرده‌اند (شیخ طوسی، ۱۴۱۱ ق: ۷۸۷) و (شیخ مفید ۱۴۱۴ ق: ۴۶). به هر صورت آنچه در منابع شیعه قطعی است، جابر بن انصاری در روز اربعین به کربلا رسیده و نخستین مراسم عزاداری اربعین را کنار مرقد امام حسین (ع) برپا کرده است.

پیاده‌روی اربعین: منظور از پیاده‌روی اربعین حرکت تعداد زیادی از مسلمانان و به‌ویژه شیعیان از چهارگوشه جهان و از کشورهای اسلامی به سمت شهر کربلا در کشور عراق و برای حضور در مراسم چهلمین روز شهادت امام حسین (ع) در روز عاشورا است. پیاده رفتن زائر به حرم امامان علیهم‌السلام امری با ارزش محسوب می‌شود که راجع به حرم امام حسین و حضرت رضا علیهما‌السلام؛ تصریح هست و در مورد بقیه ائمه علیهم‌السلام نیز با توصیه‌هایی که وجود دارد، اثبات می‌شود (ابن قولویه ۱۳۸۸: ۱۳۲-۱۳۵).

پیشینه تحقیق

پیرامون پیاده‌روی اربعین پژوهش‌های زیادی صورت گرفته است، به چند نمونه از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود:

نام محقق	عنوان تحقیق	خلاصه نتایج
باقری، شہلا (۱۳۹۶)	راه‌پیمایی اربعین حسینی و دلالت‌های گفتمانی آن در ظرفیت بخشی تمدنی	گفتمان اربعین حسینی، یک گفتمان آئینی برآمده از اسلام است که گفتمان اسلام انقلابی، دال مرکزی آن است و قابلیت و ظرفیت اشاعه و بسط یابندگی گفتمان حسینی را در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی نمایندگی می‌کند.
جوادی یگانه، محمد رضا و روزخوش، محمد (۱۳۹۶)	روایت پیاده‌روی اربعین؛ روایت مردم‌شناسانه و جامعه‌شناختی از پیاده روی اربعین	گردآورندگان مجموعه کوشیده‌اند به واسطه مطالعه راه‌پیمایی اربعین، گامی در شناخت حیات دینی و اجتماعی کنونی ایرانیان و خاورمیانه و نیز سایر شیعیان بردارند.

نام محقق	عنوان تحقیق	خلاصه نتایج
رضوی زاده، ندا (۱۳۹۶)	ادراک و تجربه زیسته زائران پیاده ایرانی در عراق	تجربه تعلیق امر مادی، رنج مقدس به مثابه مولد معنا و برانگیزاندگی عاطفی، سه ویژگی پیاده روی اربعین است که بایستی مراقبت شود برای حفظ این مناسک مذهبی، این ویژگی ها کمرنگ نشود.
عاملی، سعیدرضا و همکاران (۱۳۹۶)	تحلیل پیمایشی راهپیمایی اربعین: ظرفیت ها، چالش ها، نمادها و معانی	شرکت کنندگان در راهپیمایی اربعین حسینی، اهدافی چون تقویت اتحاد و همبستگی بین مسلمانان، شناخت بهتر اهل بیت (ع)، افزایش آمادگی برای ظهور، احیای ارزش ها و تقویت مقاومت و پایداری را دنبال می کنند.
غفاری هاشجین، زاهد و آقایی، محمد (۱۳۹۷)	پیاده روی اربعین حسینی به مثابه جنبش اجتماعی	پیاده روی اربعین حسینی در چارچوب نظریه چارلز تیلی ^۱ ، جنبش عظیم اجتماعی است که مؤلفه های استمرار ستادها، بهره گیری از طیفی از تظاهرات عمومی و همچنین ابراز عمومی با چهار مشخصه ارزشمندی، وحدت، تعداد و تعهد در آن به نحو بارزی تجلی یافته است.
غیائی فتح آبادی، هادی (۱۴۰۰)	حرکت الهی؛ تحلیل تمدنی راهپیمایی و زیارت اربعین	پیاده روی اربعین در سطح عینی یک سفر معنوی است که باید درباره آن اندیشید؛ اما در سطحی عمیق تر، یک فناوری فرهنگی اجتماعی بزرگ در جامعه شیعیان است که می تواند به توسعه، تحول و حل مسائل کشوری مثل عراق، منطقه ای مثل غرب آسیا، جهان اسلام و جهان انسانی یاری برساند.
کریستیا، فوتینا و همکاران (۱۳۹۵)	به سوی کربلا، بررسی شیعیان مذهبی ایران و عراق	سفر اربعین فرصت خوبی برای آشنایی با تفکرات شیعیان از طیف های مختلف اقتصادی و اجتماعی و منطقه ای است و نگرش آنان در مورد دولت های خود، ایالات متحده، غرب، درگیری های فرقه ای در خاورمیانه و... به نمایش می گذارد.

^۱. Charles Tilly

نام محقق	عنوان تحقیق	خلاصه نتایج
همایون و بد (۱۳۹۵)	تبیین ابعاد سفر معنوی اربعین؛ ابر رویداد گردشگری مذهبی	نتایج تحلیل آماری آن‌ها نشان داده که اولویت بندی انگیزه‌های افراد شرکت کننده به ترتیب ۱- انگیزه‌های مذهبی ۲- انگیزه‌های شخصی و ۳- انگیزه‌های اجتماعی است.
یعقوبی و همکاران (۱۳۹۷)	پدیدارشناسی تجربه پیاده‌روی اربعین	از منظر انگیزه‌های اعتقادی، بعد تجربی، بعد ارزشی، بعد انگیزشی، زائران به تیپ‌هایی تعلق دارند: زائران حاجتمند، زائران گردشگر، زائران سنتی (پارسا)، زائران ایده آل، زائران مناسک گرا و زائران مصلحت گرا.

مبانی نظری تحقیق

تحلیل گفتمان^۱ در زبان فارسی به سخن کاوی، تحلیل کلام و تحلیل گفتار ترجمه شده است و بنیان‌های فکری آن فراتر از تحلیل متن یا نوشتار^۲ است. نقطه شروع همه رویکردهای تحلیل گفتمان این است که شیوه سخن گفتن ما پیرامون جهان هویت‌ها و روابط اجتماعی، به شکل خنثی و بی طرف صورت نمی گیرد، بلکه نقش فعال در بازتاب این جهان و روابط اجتماعی دارد و حتی در ایجاد و تغییر آن‌ها ایفای نقش می کند (یورگنس و فیلیپس، ۱۳۹۸: ۲۱ و ۱۳) در زمینه تحلیل گفتمان اندیشمندان زیادی نظریه پردازی کرده اند. در این تحقیق نظریات دو نفر از آن‌ها مورد توجه قرار گرفته است که عبارت‌اند از: «ارنست لاکلا» و «شاتال موفه»^۳. این دو اندیشمند توانسته‌اند نظریه‌ای را که ریشه در زبان‌شناسی دارد به عرصه فرهنگ، اجتماع و سیاست بکشانند. آن‌ها با ارائه صورت‌بندی نظام‌مند از نظریه گفتمان به وسیله ایجاد زنجیره به هم پیوسته از مفاهیم جدید، ابزاری کارآمد برای شناخت و تبیین پدیده‌های سیاسی و اجتماعی به دست داده‌اند (کسرائی و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸).

از نظر لاکلا و موفه هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن باید در قالب گفتمان فرض شود.

۱. Discourse Analysis

۲. Text Analysis

۳. Ernesto Laclau, Chantal Mouffe

هر معنایی را با توجه به عمل کلی‌ای که در حال وقوع است و هر عملی را با توجه به گفتمانی که عمل در آن قرار دارد، باید شناخت (لاکلا، ۱۳۷۹: ۲۶). حال این نظام رابطه‌ای گفتمان، دارای نظم است که وقتی عناصر متفاوت و بی‌مفهوم کنار یکدیگر در قالب آن قرار می‌گیرند، با ابزارهای خاصی جوش داده‌شده و هویت نوینی کسب می‌کنند (نصراله و بهرامی، ۱۳۹۸).

به عقیده این دو نظریه‌پرداز، معرفی یک نظریه گفتمانی مستلزم بیان مفاهیم کلیدی و سازنده آن است. این دو برای بیان نظریه خود، مفاهیم خاصی را به کار گرفته‌اند که فهم نظریه آنان، نیازمند شناخت این مفاهیم است. این مفاهیم عبارت‌اند از: مفصل‌بندی، دال مرکزی و دال شناور، غیریت و هژمونی.

مفصل‌بندی: مفصل‌بندی به عملی اطلاق می‌شود که بین عناصر بی‌هویت، ارتباط برقرار کرده و آن‌ها را در قالب یک کلیت ساختاریافته (گفتمان) هویت می‌دهد. درواقع گفتمان محصول عمل مفصل‌بندی است (بای، ۱۳۹۲: ۱۶).

دال مرکزی و دال شناور: نشانه‌هایی که درون یک گفتمان مفصل‌بندی می‌شوند، ارزش یکسانی ندارند و انواع مختلفی دارند. «دال مرکزی» مهم‌ترین این نشانه‌ها است که همانند یک میدان مغناطیسی، دیگر مفاهیم و نشانه‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد (Laclau & Mouffe, ۲۰۰۱, p. ۴۰) دال شناور به حالتی دلالت می‌کند که در آن نشانه در میدان مبارزه گفتمان‌های متفاوت برای تثبیت معنا، شناور و معلق است (منوچهری، ۱۳۹۰: ۱۰۸).

ضدیت و غیریت: یک گفتمان خود را با دیگری تعریف می‌کند، به این امر منطق تفاوت می‌گویند؛ بنابراین ایجاد این رابطه ضدیت باعث می‌شود تا دیگری به وجود آید. وجود این دیگری برای روشن شدن و تثبیت مرزهای سیاسی لازم است. از این رو گفتمان‌ها همواره در برابر خود غیریت‌سازی می‌کنند (کسرای و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸: ۳۴۷). در نظریه گفتمان غیریت‌سازی یعنی مبارزه بر سر ایجاد گفتمان و هر گفتمانی با گفتمان‌های دیگر در حال نزاع است (عضدالملو، ۱۳۷۵).

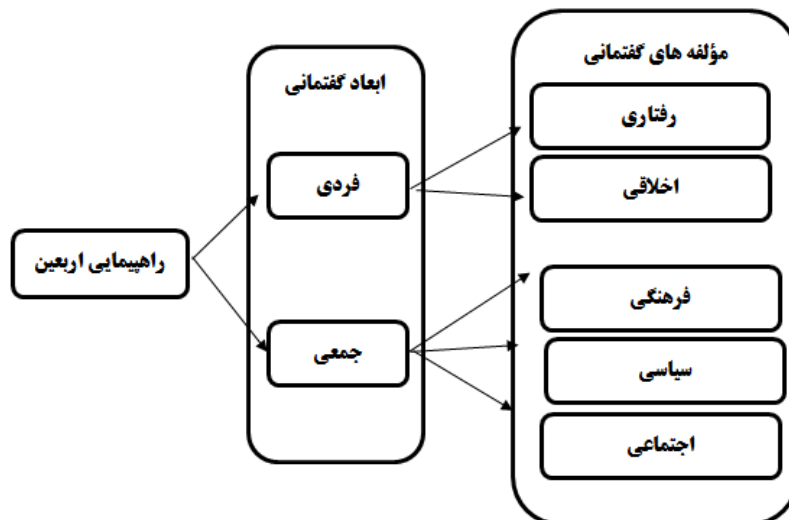
استیلا، هژمونی: هژمونی مفهومی از گرامشی است که وارد اندیشه مارکسیستی شد. این نوع از رفتار بر پایه قدرت شکل می‌گیرد و دال‌های شناور را بر اساس جدیدی تثبیت می‌کند. اگر یک گفتمان نظام معنایی مطلوب خویش را در ذهنیت جمعی اجتماع، هرچند به‌طور موقت، تثبیت کند

و رضایت عمومی را جلب کند آن گفتمان به جایگاه هژمون^۱ دست خواهد یافت (Laclau & Mouffe, ۲۰۰۱, p. ۴۴).

شکل ۱. مفصل‌بندی گفتمان

مدل مفهومی ابعاد گفتمانی راهپیمایی اربعین

^۱. Hegemony

با توجه به مدل محقق ساخته بالا، برای پیاده‌روی اربعین می‌توان ابعاد گفتمانی در نظر گرفت؛ بر اساس نگاه لاکلا و موفه، دال مرکزی گفتمان حاضر در پیاده‌روی اربعین زنده نگه‌داشتن یاد شهدای کربلاست و مضامینی چون ظلم ستیزی، شهادت‌طلبی و سرزنش عهد شکنی و بی‌وفایی کوفیان، شقاوت یزیدیان، پایداری در موضع حق و صبر در برابر مصائب، تبیین واقعیت قیام عاشورا و سازش‌ناپذیری در برابر ظلم، دال‌های دیگر آن بوده است. اکنون پیاده‌روی اربعین عرصه ارائه گفتمانی است که مفاهیم و نمادهای دال و مدلول‌های ویژه‌ای در آن نهفته است. این مفاهیم و نمادها توسط زائران در دو بعد فردی و جمعی ارائه می‌شود.

در بعد فردی، مفاهیم ارائه‌شده بیشتر از منظر اخلاق و رفتار فردی قابل‌درک است و معنویت‌جویی و عشق و ارادت و همدردی زائران با اهل‌بیت علیهم‌السلام را می‌رساند. در بعد جمعی در ابعاد فرهنگی، سیاسی و اجتماعی پیام‌های مهمی مانند معرفی اسلام، نمایش اقتدار سیاسی شیعه و اتحاد و همبستگی اسلامی و انسانی عرضه می‌شود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با روش تحلیل گفتمان انجام گرفته است. برای جمع‌آوری داده‌ها از مدارک، کتب، مقالات، مجلات، نشریات، داده‌های اینترنتی، سفرنامه‌ها و دیگر آثار مرتبط با موضوع اربعین و پیاده‌روی اربعین استفاده شده است. همچنین در استناد به دیدگاه زائران، به دلیل انباشت متون در این زمینه، ضرورتی بر انجام مصاحبه‌های جدید در این زمینه احساس نشده و از مصاحبه‌های صورت گرفته استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش و تحلیل

بر اساس مطالب بیان‌شده، پیاده‌روی اربعین به مثابه یک گفتمان است؛ گفتمانی که در عصر عاشورا توسط بازماندگان این واقعه از جمله امام سجاد(ع)، حضرت زینب(س) و جابرین عبدالله انصاری تولید و در اعصار بعدی توسط شیعیان ارائه شده است. در این تحقیق، نمایش پیام‌های این گفتمان در پیاده‌روی اربعین تحلیل و شناسایی شده است.

تحلیل گفتمان ابعاد فردی پیاده‌روی اربعین

منظور از ابعاد فردی، بررسی محتواها و پیام‌هایی است که از رابطه فردی زائر با خدا و یا امام و پیشوای دینی‌اش - امام حسین (ع) - حکایت می‌کند و بیانگر نیازهای فردی و شخصی او به زیارت و پیاده‌روی است. با بررسی موضوع گفتمان اربعین در بعد فردی، می‌توان دال مرکزی و دال‌های شناور در دو بعد اعتقادی و عاطفی را مفصل‌بندی کرد.

دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد اعتقادی

در بعد اعتقادی، «هویت جویی» دال مرکزی است و هویت‌جویی و تحول معنوی، کسب ثواب و پاداش، نذر و طلب شفاعت از دال‌های قابل‌ردیابی است.

هویت‌جویی و تحول معنوی

پیاده‌روی اربعین از منظری، راهی برای جبران احساس خلأ معنوی است. فرد با رها شدن از زندگی خالی از اصالت، تکراری و تهی شده از معنا با شرکت در پیاده‌روی اربعین امیدوار به یافتن آرامش و معنویت است (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

بر اساس پیمایش‌های میدانی؛ زائران در ذکر احوال درونی خود و تأثیراتی که از این راهپیمایی گرفته‌اند موارد متنوعی را ذکر کرده‌اند: آرامش روحی، آسان شدن تحمل سختی‌ها، مقابله باخشم، خودشناسی، عهد با امام حسین و افزایش اعتقاد (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۵۹).

از این‌رو در زبان و بیان زائران می‌توان تحول معنوی و معنویت‌جویی را پیدا کرد؛ زائری خانم و ۲۳ ساله به هویت‌جویی در مسیر پیاده‌روی اربعین اشاره می‌کند و می‌گوید: «مدت‌ها بود که دو ست دایم من رو به یه چیزی بشناختم مثلاً بدونم برچسب مارک سیست به من چسبیده شه، برچسب فمینیسیت به من چسبیده شه، یه چیزی داشته باشم که به بقیه بگم ببینید من اینم! وقتی رفتم کربلا و با آدمای جدیدی اونجا دو ست شدم که من رو از خود شون می‌دونن این حس به وجود اومد. به خودم گفتم بین تو متعلق به اینجایی. تو اربعینی هستی» (بد، ۱۳۹۷). زائری ۲۰ ساله به نام «پدرام» از جبران شکست روحی می‌گوید: «من برای شکست‌های روحی و روانی و معنوی‌ام

به‌سوی امام حسین آمده‌ام. ما که آبرویی پیش درگاه خدا نداریم. از آقا امام حسین می‌خوام که واسطه بشند تا توبه من گنه کار قبول بشه» (تاجبخش، ۱۳۹۹).

زیارت و کسب اجر و پاداش

بحث ثواب دال مهمی در رفتار زائران است که از اعتقاد آن‌ها به حقیقت گفتمان اربعینی پرده برمی‌دارد، در روایت داریم، کسی که از زیارت حرم امام حسین (ع) باز می‌گردد، گناهان گذشته او بخشیده می‌شود و روح او پاک و مطهر می‌شود. در فرهنگ شیعه تأکید زیادی بر اجر و پاداش پیاده‌روی با پای پیاده شده است (ابن‌قولویه، ۱۳۸۸). همچنین رفتن به زیارت کربلا یکی از آرزوهای هر شیعه است و پیاده‌روی اربعین فرصتی برای تحقق این آرزوست.

زائران پیاده‌روی اربعین در بیان انگیزه‌های خود به موضوع کسب ثواب و پاداش و قرار گرفتن در بین زائران امام حسین (ع) تأکید دارند. زائری ۴۵ ساله و کارمند می‌گوید: «زیارت کربلا هر قدمش هزار حسنه دارد. این فرصت‌ها همیشه برای آدم پیش نمی‌آید من فقط می‌خواستم اسمم بین زائران امام حسین تو اربعین ثبت بشه فیض و ثواب از این سفر ببرم» (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

نذر و عهد و پیمان

از نظر فقهی، نذر آن است که انسان ملتزم شود کار خیری را برای خدا به‌جا آورد یا کاری را که انجام ندادن آن بهتر است، برای خدا ترک کند (امام‌خمینی، ۱۴۲۴ ق: ۶۰۹). نذر یکی از دال‌های رایج در عزاداری عاشورا از گذشته‌های دور است و یکی از قابل‌رؤیت‌ترین عمل دینی در ایام اربعین است. از ندورات اجتماعی مانند نذر مالی یا جانی تا ندورات فردی مانند اعمال یا اذکار که زائران در طول مسیر پیاده‌روی اربعین انجام می‌دهد به‌وفور قابل مشاهده است. سفر با پای پیاده از جمله ندورات رایج در اربعین است.

زائران حاضر در پیاده‌روی هم به این انگیزه تأکید دارند؛ زائری ۳۳ ساله از خوزستان می‌گوید: «من پارسال هم پیاده‌روی آمده بودم نذر کردم اگه حاجتم برآورده بشه امسال دوباره پیاده‌روی بیام» (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

طلب شفاعت

شفاعت به این معنی است که یک بنده صالح و مقدس، بین خدا و بندگان دیگر واسطه‌گری کرده و موجب بخشش گناه آنان گردد. بر اساس عقاید شیعه، شفاعت به‌طور کامل از آن خداوند است و هیچ‌کس بدون اذن خدا او اجازه شفاعت ندارد. باور به شفاعت به‌ویژه شفاعت امام حسین(ع) در میان شیعیان جایگاه ویژه‌ای دارد. به باور شهید «مرتضی مطهری» زمانی که یک انسان، سبب هدایت انسانی دیگر می‌شود رابطه پیروی و رهبری در میان آنان در رستخیز به‌صورت عینی درمی‌آید و عالم از مُتَعَلِّم شفاعت می‌کند؛ به همین دلیل امام حسین(ع) شفیع بسیاری از مردم می‌شود، زیرا مکتب حسین(ع) باعث هدایت بسیاری در این دنیا شده است (مطهری، ۱۳۹۵: ۲۵۲). در پیاده‌روی اربعین شفاعت طلبی از دال‌های مهم در بیان زائران است که از تجلی اعتقادات و فرهنگی شیعه حکایت می‌کند. زائری از مشهد در مسیر پیاده‌روی به مسئله شفاعت اشاره می‌کند و می‌گوید: «انگیزه حضورم شفاعت آقا امام حسین و تعجیل در فرج آقا امام زمان و بعدشم پاک شدن از گناهان است» (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد عاطفی

در بعد عاطفی بحث محبت امام حسین(ع) (حب الحسین) دال مرکزی بوده و دال‌های فرعی زیر آن را نمایندگی می‌کنند.

عشق و ارادت به پیشگاه اهل بیت(ع)

دوستی و محبت عترت پیامبر(ص) به‌عنوان یک صفت ارزشمند در فرهنگ و گفتمان شیعه جایگاه مهمی دارد به‌گونه‌ای که این محبت شرط ایمان و مذهب تلقی شده و در مقابل دشمنی و مخالفت با اهل بیت، سبب هلاکت و شقاوت ابدی تلقی می‌شود. «فقط به عشق امام حسین آمده‌ام» مضمونی بااهمیت و پرتکراری است که در ادبیات زائران اربعینی خود را نشان می‌دهد. زائری ۲۱ ساله به نام «اسماعیل» از استرالیا از جاذبه عشق امام حسین(ع) می‌گوید: «همه چیز امام حسین(ع) هست؛ این که ما اینجا داریم؛ اینکه این جور خدمت میشه؛ همش برمی‌گرده به امام

حسین(ع)؛ امام مثل یک آهن رباست و ما براده‌های آهنی هستیم که به طرفش جذب می‌شیم و هیچ مقاومتی هم نمی‌تونیم بکنیم؛ انگار نیرویی تو رو به سمت اون می‌کشه؛ مردم عراق بیشتر جذبش شدن و بیشتر فهمیدن چه خبره اینجا؛ خوش به حال این مردم که این جوری به امام و زوارش خدمت می‌کنن. التماس می‌کنن که بیا خدمت بشیم. کار امام حسینه. واقعاً» (شراهی و ذولفقارزاده، ۱۳۹۸).

همدردی با اهل بیت(ع)

یکی از انگیزه‌های مهم زائران اظهار همدردی با خاندان اهل بیت(ع) در عصر عاشورا و مشارکت در درد و رنج ایشان است. زائر میان سال مشهدی به نام «بهزاد»، می‌گوید: «این مسیر را می‌رویم چون تا حدودی مسیر کاران امام حسینه البته ما الآن یه زره از اون زجری که اون کاروان کشیدن رو داریم می‌کشیم» (رضوی‌زاده، ۱۳۹۶). «اکرم فضل»، زائر ۲۸ ساله ایرانی در مسیر پیاده‌روی اربعین به همدلی به حضرت زینب (س) اشاره و می‌گوید: «ما می‌آیم شاید یک‌ذره بتوانیم درد دل حضرت زینب را تسکین بدهیم. شاید یک‌ذره بفهمیم به آن‌ها چه گذشته که ما نمی‌توانیم» (دانشگر و جعفری، ۱۳۹۷: ۷۳).

حس وفاداری

اظهار وفاداری و جبران بدعهدی تاریخی پیشینیان در حق امام حسین(ع)، دال دیگری است که در بیان و رفتار زائران نمود دارد، بخصوص زائران عراقی با خلوص و فداکاری و از خودگذشتگی به‌نوعی در پی «جبران بی‌وفایی کوفیان» هستند که در گفت‌وگو اربعینی به شدت مذمت شده است؛ زائری مشهدی در توصیف این ویژگی می‌گوید: «خالصانه پذیرایی می‌کنند، حتی زن‌هاشون، فکر کنم گویا کوفیان می‌خوان جبران کنند اون اشتباهی که اجدادشان کردند» (رضوی‌زاده، ۱۳۹۶).

ادای دین

زائران به‌ویژه عراقی‌ها احساس «دین تاریخی» به امام حسین دارند و به‌نوعی آن سرزمین را

متعلق به ایشان می‌دانند. «حاج حمید عمران العامری» زائری از شهر کربلا می‌گوید: «امام حسین به حبیب مظاهر دستور دادند که منطقه کربلا را بخرند. کربلا ملک حضرت است و ما ساکنان کربلا هر چه داریم از آن حضرت است. ما از خود هیچ نداریم». «سجاد الباوی» زائری از بغداد هم می‌گوید: «ما همگی مال امام حسینیم. خدمت به زائر امام حسین به زندگی خودم هم برکت داده» (دانشگر و جعفری، ۱۳۹۷: ۲۱۲ و ۱۶۷).

تحلیل گفتمان ابعاد جمعی پیاده‌روی اربعین

مناسک عاشورا امری اجتماعی است با بستر معنایی خاص و کار ویژه‌هایی اثربخش در حیات جاری سیاسی و اجتماعی جامعه شیعی که به مثابه گفتمانی با تمام نمادهای معنوی‌اش دارای نمودهای جدی سیاسی و اجتماعی است (خشک‌جان و مسلمی مهنی، ۱۳۹۶).

دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد فرهنگی

اولین و اصلی‌ترین کارکرد و وجه ایجابی آیین پیاده‌روی اربعین شکل‌گیری منبعی قوی برای بازتولید «هویت»، «قدرت» و «فرهنگ» برای دنیای اسلام و تمدن جدید اسلامی است. اربعین را می‌توان به شکل یک سیستم هویتی، حافظه‌ای دید که حافظه جمعی شیعیان را تولید و بازتولید می‌کند و یک هویت جمعی به شیعیان می‌دهد (نادری، ۱۳۹۴). دال اصلی در بعد فرهنگی، «هویت‌خواهی» است و دال‌های فرعی زیر آن را تبیین می‌کنند.

معرفی اسلام

در این میان پیاده‌روی اربعین فرصتی برای معرفی چهره حقیقی دین اسلام به همه جهانیان است؛ یک حرکت دسته‌جمعی صلح‌آمیز و با حضور اقشار مختلف از سراسر جهان اسلام و حتی حضور افرادی از دیگر نقاط جهان، بهترین فرصت است تا افکار عمومی جهان در مورد دین اسلام بیشتر تأمل کنند. زائران حاضر در پیاده‌روی اربعین هم به دنبال تصویرسازی دقیق و واقعی از دین و مکتب خود برای جهانیان هستند.

معرفی مذهب شیعه

مذهب شیعه به عنوان مذهب اقلیت مسلمانان تا قبل از رونق پیاده روی اربعین در جهان کمتر شناخته شده بود. به ویژه تلاش وهابیت و کشورهای مثل عربستان سعودی موجب شده جهانیان اسلام را در قالب اسلام اهل سنت بشناسند، اما برگزاری پیاده روی اربعین در ابعاد وسیع موجب شده است که مذهب شیعه نیز به جهانیان معرفی شود. به ویژه که در دهه های گذشته و بعد از انقلاب اسلامی با سیاست شیعه هراسی که از سوی مخالفان موج انقلابی اسلامی صورت گرفته، چهره غیر واقعی و خشن از شیعه در سطح جهان معرفی شده است و پیاده روی اربعین فرصتی برای زدودن این تصویر سازی منفی است.

زائران کربلا در اظهارات خودشان به معرفی هویت شیعه در برابر دشمنان از طریق پیاده روی اربعین توجه ویژه دارند. برای نمونه، یکی از زائران (زائر ۴۸ ساله ایران) اظهاراتی دارد که نشانگر «تعلق هویتی به رویداد اربعین» است: «اینکه می بینم این قدر رسانه های جهان انعکاس می دهند اربعین رو خیلی به خودم به عنوان یه شیعه افتخار می کنم. احساس می کنم شیعه بعد از قرن ها به جایی که حقش بوده و ازش سلب شده داره می رسه. اینکه حتی غیرمسلمونا هم از خداشونه بیان تو اربعین شرکت کنن خودش باعث می شه یه شیعه سرش رو بلند بگیره و با افتخار بگه من شیعه ام... ما تونستیم بزرگ ترین تجمع رو در سطح دنیا داشته باشیم بدون اینکه خونی از دماغ کسی بیاد. کجا غربیا تونستن این قدر متمدن برخورد کنن» (بد، ۱۳۹۷).

تبلیغ سبک زندگی عاشورایی

در دوران جدید به نظر می رسد روایت های سنتی دین داری در قالب عبادت های رایج برای برخی از انسان های تشنه معنویت کفایت نمی کند و یا برخی ها به این نوع تعبد رغبت کمتری نشان می دهند. به همین دلیل در دهه های اخیر در همه جوامع از جمله در جوامع اسلامی گرایش به معنویت های نوظهور بیشتر شده است که در ادبیات جامعه کنونی ایران به آن ها عرفان های کاذب هم گفته می شود. پیاده روی اربعین از این منظر هم قابل تأمل است که شکل خاصی از دین داری با جذابیت های متناسب اقتضائات زمان ارائه می دهد که در عین حال از آسیب های عرفان های نوظهور

هم مبراست. چراکه پیاده‌روی یکی از مناسک دینی شیعی با تکیه به منانی اعتقادی اسلام است. پیاده اربعین فرصتی برای ترویج سبک زندگی اسلامی و حسینی است؛ حضور اقشار مختلف و از جمله جوانان در پیاده‌روی اربعین فرصتی برای تبلیغ دین و مبانی اعتقادی و اخلاقی و عملی آن در بین جوانان است که به اقتضای جوانی شاید کمتر حاضر باشند پای منبر و نصیحت بنشینند. در قالب پیاده‌روی اربعین حس همکاری، همدلی، فداکاری، گذشت، روحیه جهادی و... به صورت عملی ترویج و تبلیغ می‌شود. بسیاری از اعمال و احکام دینی در عرصه پیاده‌روی اربعین تبلیغ و ترویج می‌شود، امری که از چشم زائران به دور نیست؛ زائر ۵۵ ساله در توصیف موکب‌ها می‌گوید: «قبایل عراق با برنامه‌ریزی از استان‌های مختلف با تمام امکانات و خدمات در موکب متعلق به قبیله شان حضور دارند، برخورد خالصانه و خاضعانه و خدمت بی منت به زائران دارند. اعتقاد دارند نماز جماعت باید در موکب برگزار شود» (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳).

ترویج مهدویت‌گرایی

ارتباط پیاده‌روی اربعین با مقوله مهدویت از دو سو هست؛ اولاً ویژگی‌هایی در این ایام ظهور می‌کند که بسیار شبیه ویژگی‌های ذکر شده برای جامعه مهدوی است. در روایات به ویژگی‌هایی از جامعه مهدوی اشاره شده است: عدم دل‌بستگی به مسائل مادی تقویت روح استغنا و بی‌نیازی در انسان‌ها، یاری‌رساندن به یکدیگر بدون چشم‌داشت، گسترش مهربانی و همدلی و از بین رفتن دشمنی و کدورت و اهتمام و توجه به ادای تکلیف دینی و... از پیامبر اسلام روایت شده است: «زمانی که حضرت مهدی ظهور می‌کند خداوند غنا و بی‌نیازی را در دل بندگانش می‌نهد به گونه‌ای که حضرت مهدی اعلام می‌کند هر کس به مال و ثروت نیاز دارد بیاید ولی کسی پیش قدم نمی‌شود» (سیدبن طاووس، ۱۳۷۸: ۱۵۰). این حالت استغنا و بی‌نیازی در اربعین به ویژه در میان میزبانان عراقی مشهود است.

دیگر ویژگی جامعه مهدوی پاک شدن دل‌ها از کینه و گسترش صلح جهانی است؛ یعنی مدینه فاضله‌ای که انسان‌ها دنبال می‌کنند در این عصر تحقق پیدا می‌کند. این اتحاد انسانی و صلح‌جویی و امنیت در پیاده‌روی اربعین مشاهده می‌شود.

از سوی دیگر یکی از انگیزه‌های مهم زائران در پیاده‌روی اربعین، انگیزه آمادگی و زمینه‌سازی

ظهور است. در مصاحبه‌ها و گفتگوها اکثر زائران متفق‌القول‌اند که ارتباطی وثیق میان این آیین و ماجرای ظهور امام زمان (عج) برقرار است. مضامینی چون «اربعین، مقدمه ظهور»، «اربعین عامل شناساندن امام حسین به جهان»، «اربعین، نمایی از دوران پس از ظهور»، همگی با وضوح کامل حکایت از آن دارد که گفتمان مهدوی در اربعین برای زائران از هر قشر و طبقه‌ای اساسی و بااهمیت است (گیویان و محسنی، ۱۳۹۶). بر اساس یک تحلیل پیمایشی در خصوص فلسفه راهپیمایی اربعین، مشارکت‌کنندگان بیش از همه به رابطه‌این راهپیمایی با انتظار ظهور (میانگین ۴٫۶) توجه نشان داده‌اند. «رزمایش بزرگ شیعیان و آمادگی جهت ظهور»، «آمادگی جهت حکومت صاحب‌الزمان»، «زمینه‌سازی ظهور امام زمان»، «آمادگی ملت جهت ظهور» و مانند آن مؤلفه‌های مورد تأکید در ادبیات زائران است (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۳-۴۴).

«دعا برای ظهور»، «زمینه‌سازی برای ظهور» و «تمرین برای جامعه مهدوی با حضور در پیاده‌روی اربعین» و... مباحثی است که زائران بر آن تأکید دارند. زائری ۳۸ ساله از تهران می‌گوید: «اعتقاد این‌ها که این حرکت پیاده‌روی اربعین مقدمه اصلی ظهوره. این انگیزه اصلی من. این پیاده‌روی صد در صد به دلایل مختلف منجر به ظهور میشه. خود حرکت اربعین و خود این پیاده‌روی و نوع تشکیلات و کار تشکیلاتش دقیقاً مثال کوچکی از جامعه بعد از ظهوره، اکثر حالات مهدوی را ما تو این سفر می‌بینیم، بنابراین پیاده‌روی اربعین تمرین جامعه مهدوی هست» (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد سیاسی

دال مرکزی بازتولید گفتمان اربعینی از منظر سیاسی، «نمایش اقتدار سیاسی شیعه» است و با دال‌های گفتمانی زیر تبیین می‌شود. حمل پرچم دو کشور ایران و عراق، عکس‌های رهبران دینی و سرداران نظامی مقاومت، شهدا بخصوص شهدای مدافع حرم و... نمادهای سیاسی در این حرکت هستند.

نمایش اقتدار جمهوری اسلامی ایران

پیاده‌روی اربعین در نگاه مروجان آن بیشترین اعتبار را از سوی حیثیت «جمعیتی» اش برخوردار است تا جایی که حکومت‌های عراق و مخصوصاً ایران می‌توانند اعلام کنند توانسته‌اند با در نظر داشتن شرایط نابسامان منطقه «امنیت بیش از ۲۰ میلیون زائر» را تأمین کرده و لوازم و حضور آن‌ها در این مراسم را فراهم کنند. این مهم در مصاحبه‌ها به‌نوعی عرض اندام ایرانی - شیعی یا زنگ خطر برای کشورهای منطقه تعبیر می‌شود؛ به عبارت دیگر مشارکت کنندگان در پیاده‌روی اربعین از این بستر استفاده می‌کنند تا برای اثبات قدرت خود در منطقه، «سرمایه انسانی در صحنه» خود را به رخ دیگران بکشند. در زبان و بیان زائران هم این نمایش اقتدار سیاسی بیان می‌شود؛ در مسیر پیاده‌روی زائری که پرچم ایران را با خودش حمل می‌کرد، می‌گوید: «این پرچم عزت دارد، موجب سربلندی و افتخار ماست...». زائر دیگری می‌گوید: «اربعین یه همایش تاریخی یه نماد مثل بلند کردن علم. امسال اتفاقاً ما یه مقدار شل شدیم. بعد گفتن گرونی هست و مردم دیگه نمیان و ما گفتیم باید بیاییم» (فروغی و همکاران ۱۳۹۹).

برخی از زائران و به‌طور مشخص زائران ایرانی و لبنانی در جریان پیاده‌روی اربعین سعی می‌کنند قدرت نظام جمهوری اسلامی به‌عنوان یک حکومت شیعی را به نمایش بگذارند. در مسیر پیاده‌روی اربعین تصاویر امام خمینی (ره) و مقام معظم بسیار دیده می‌شود. «صدیقه اسفندانی»، زائری که از خاطره خود درباره محبویت رهبر انقلاب در میان مسلمانان دیگر کشورها می‌گوید: «تصاویر آقا را از کیفم درآوردم و دادم دستشان. هم‌زمان یکی از بچه‌ها پرسید احساس تون نسبت به این عکس چیه: هنوز ترجمه سؤال تمام نشده که یکی شان عکس را گرفت و بوسید و گذاشت روی چشمانش. آخر سر هم به سبک هیئت‌های ما شروع کردند به سینه‌زنی... آن هم مداحی فرانسوی» (مغازهای و صحرايي، ۱۳۹۴).

نمایش قدرت جریان مقاومت

اشاره به محور مقاومت ازجمله اشاراتی است که در پیمایش‌های صورت گرفته مورد توجه بوده است. «ظرفیت سازی برای پیوند مقاومت و پایداری در مقابل استکبار جهانی»، «نماد مقاومت

تمام ملت و قومیت‌ها»، «بالا بردن روحیه مقاومت» در پیمایش‌های صورت گرفته از سوی زائران مورد تأکید قرار گرفته است (عاملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۸).

در پیاده‌روی اربعین تصاویر سرداران مقاومت از جمله «سردار قاسم سلیمانی» و «مهندس ابومهدی»، در کنار تصاویر رهبران دینی، جلوه ویژه‌ای دارد. یکی از مداحان می‌گوید: «در بستر زیارت اربعین ما در رقابت با مداحی ملاباسم (مدح معروف عراقی) توانستیم مفاهیم و مضامین انقلابی را جایگزین کنیم» (گیویان و محسنی، ۱۳۹۶). زائر دیگری می‌گوید: «در خودم احساس تکلیف کردم گفتم اگر من باشم و اون دنیا ازم پیر سند بگن تو که می‌تونستی چرا نرفتی؟ جوابی نداشته باشم... اربعین باعث اتحاد شیعیان میشه بخصوص جبهه مقاومتی که اخیراً در منطقه شکل گرفته است (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین در بعد اجتماعی

گفتمان اربعینی در مسیر پیاده‌روی اربعین، دال‌های اجتماعی و جهانی ویژه‌ای را بازتولید می‌کند که دال مرکزی آن، «وحدت و همبستگی دینی و انسانی» است که دال‌های فرعی زیر تولید کننده این معانی‌اند.

همبستگی دینی و اجتماعی مسلمانان

در پیاده‌روی اربعین علاوه بر اینکه نوعی اتحاد دینی بین مسلمانان بر سر محبت خاندان پیامبر تجلی پیدا می‌کند، همبستگی اجتماعی آنان نیز نمایش داده می‌شود. برخی از ویژگی‌های پیاده‌روی اربعین در ایجاد همبستگی دینی بین مسلمانان عبارت‌اند از: «اشتراک در محبت به اهل بیت»، «تقویت دین‌داری»، «تبلور صفات اخلاقی نیکو»، «آگاهی بخشی» و «ارتقای بینش اجتماعی و سیاسی»، «نمایش قدرت و عظمت مسلمانان» (طالبی، ۱۴۰۰: ۲۵-۲۷) و «همزیستی مسالمت‌آمیز فرق گوناگون اسلامی».

در مراسم ده‌ها میلیونی پیاده‌روی اربعین طبقه، قومیت، نژاد و قشربندی اجتماعی کنار نهاده می‌شود. شعار زائران این عبارت معروف است که: «حب الحسین یجمعنا». مراسم معنوی اربعین

فرصتی است بتوان کینه‌ها را به‌ویژه میان اقوام و ملیت‌های مختلف مثل ایرانی و عراقی کنار گذاشت. حتی موکب‌داران محدود به شیعیان عراق نبوده و موکب‌هایی توسط انگلیسی‌ها، هلندی‌ها، بلژیکی‌ها، یمنی‌ها، سوری‌ها، عربستانی‌ها و کویتی‌ها در مسیر اصلی پیاده‌روی ایجاد می‌شود.

در زبان و بیان زائران این وحدت و یگانگی دیده می‌شود؛ برای این دسته از زائران جلوه جهانی اربعین از اهمیت بالایی برخوردار است و انگیزه حضورشان انعکاس قوی‌ترین مانور عظیم اجتماعی در سطح جهانی و گسترش پیام و ندای اسلام واقعی به جهانیان است. زائری می‌گوید: «هدفم از اومدن به پیاده‌روی وحدته. وحدت اسلامی و حفظ خون شهدا» (فروغی و همکاران، ۱۳۹۹).

همبستگی انسانی بر محوریت آزادی‌خواهی و حق‌طلبی

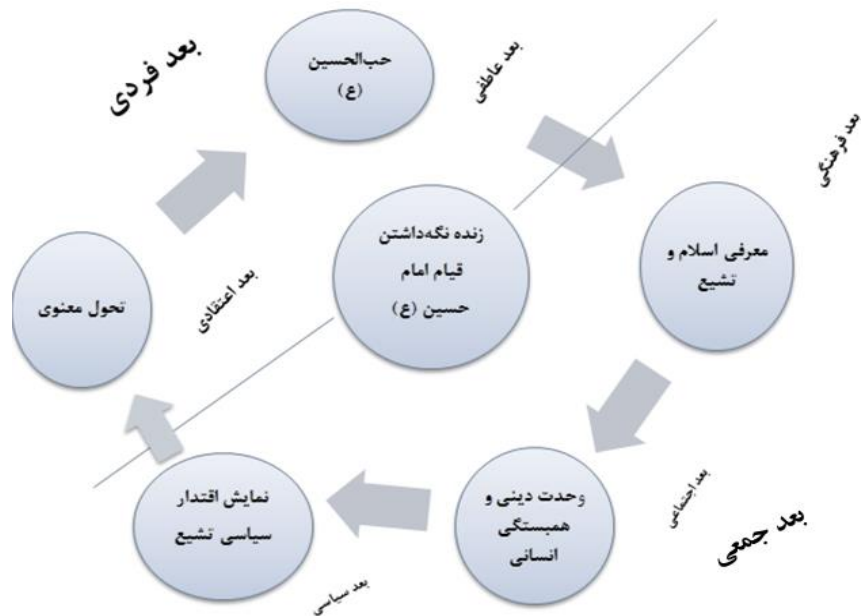
پیاده‌روی اربعین به یک جمع فرامذهبی و فرا اسلامی تبدیل شده است. اربعین با محوریت امام حسین(ع) به منزله شاخص مبارزه با ظلم و قهرمان تاریخ بشر، این ویژگی را به تصویر می‌کشد که مسلمان، یهودی، مسیحی، زرتشتی و هندو را شیفته و مجذوب خود می‌سازد. حتی مارکسیست‌های منکر معنویت اصیل و معتقد به ماده‌گرایی نیز در برابر عظمت روح ظلم‌ستیزی حسین(ع) سر تعظیم فرود می‌آورند (پورعزت و بابایی، ۱۳۹۷: ۱۲۷).

از سوی دیگر مهم‌ترین جلوه همایش اربعین بروز ناب‌ترین تمایلات انسانی می‌باشد. محبت به دیگران از سر عشق به انسان‌های دیگر، احترام گذاشتن، تواضع و خلوص بالای انسانی و به میل خود و از مال خود گذشتن در راه اعتلای مکتب عاشورا و پیام عاشورا، همه این‌ها نشان از شکل‌گیری زیباشناسی الهی و نظام تمایلات انسانی برمدار حب به خدا و اولیاء الهی دارد (جمالی، ۱۳۹۵).

پیاده‌روی اربعین مرزهای جغرافیایی را زیر پا می‌گذارد و به‌عنوان یک آیین فراقومی، فرازبانی، فراملی و حتی فرادینی نمود یافته است و اقوام، زبان‌ها، ملیت‌ها و حتی ادیان مختلف را خطاب قرار می‌دهد. محوریت این تجمع، آزادی‌خواهی و حق‌طلبی به‌عنوان ویژگی فطری بشر است.

مشارکت سیاسی و مدنی

پیاده‌روی اربعین عرصه تجلی مشارکت اجتماعی و بسیج سیاسی در فرهنگ سیاسی معاصر شیعه است. مشارکت اجتماعی به کنش یا عمل مشارکتی گفته می‌شود که عامل با توجه به انتظارات افراد دیگر آن را انجام می‌دهد. هدف از مشارکت اجتماعی سود و خیر رساندن به دیگران و البته خود هست (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۵۸). مطالعه آیین پیاده‌روی اربعین به‌عنوان نمونه‌ای موفق با الگویی بدیع و تنوع در موضوعات مشارکت، از حیث مؤلفه‌ها و سازوکارهای نقش‌آفرین در برگزاری موفق این آیین حائز اهمیت زیادی است. به عبارت دیگر در سطح اول انگیزه اعتقادی، در سطح دوم انگیزه عقلانی و اجتماعی و در سطح آشکار هم انگیزه معنویت جویی عامل مشارکت در پیاده‌روی اربعین است. پیاده‌روی اربعین نشان می‌دهد که گفتمان اربعینی از جامعیت و قدرت بسیج بالایی برخوردار است که مشابه آن را در جهان امروز نمی‌توان سراغ داشت.

شکل ۲. باز تولید ابعاد و مؤلفه‌های گفتمانی در پیاده‌روی اربعین

بازتولید غیریت گفتمانی در پیاده‌روی اربعین در بستر هژمون شدن

گفتمان‌ها همواره برای خود غیریت سازی می‌کنند تا استیلا و هژمونی خود را در برابر رقبا اثبات کنند. مفهوم غیریت در ذات خود با حاشیه‌رانی و برجسته‌سازی همراه است. این دو مفهوم به اشکال مختلف در عرصه منازعات گفتمانی ظاهر می‌شوند. برجسته‌سازی نقاط قوت خود و نقاط ضعف رقیب از آن جمله است (کسرائی و پوزش شیرازی، ۱۳۸۸).

پیاده‌روی اربعین به‌عنوان فرصتی جدید و جمعی سالانه فرصتی برای بازنمایی وحدت شیعی در برابر غیرها و دیگری‌های مذهبی و دینی و سیاسی فراهم می‌آورد. گفتمان تجلی‌یافته در پیاده‌روی اربعین، هم خطوط تمایز شیعه با جریان‌های رقیب از جمله جریان‌های تکفیری را به نمایش می‌گذارد، جریان‌هایی که ممکن بود نماینده اسلام یا حداقل تنها نماینده تفکر اسلامی تلقی شوند. از سوی دیگری شیعیان در قالب این رویدادهای جریان‌های مذکور را به تحدی فرامی‌خوانند. همچنین گفتمان اربعینی روحیه تعامل و صلح‌جویانه شیعه با دیگری‌های هویتی را هم در قالب صلح‌جویی به نمایش می‌گذارد. از این رو دو مؤلفه «دشمن‌شناسی» و «صلح‌طلبی» (تولا و تبرا) را می‌توان دو چهره متناقض نمای شیعه در برابر غیریت‌های هویتی در نظر گرفت. از سوی دیگر گفتمان اربعینی با طرح سبک زندگی عاشورایی و بازتعریف از معنویت و تعبد، سکولاریسم دنیاگرایانه را نیز به چالش کشیده است.

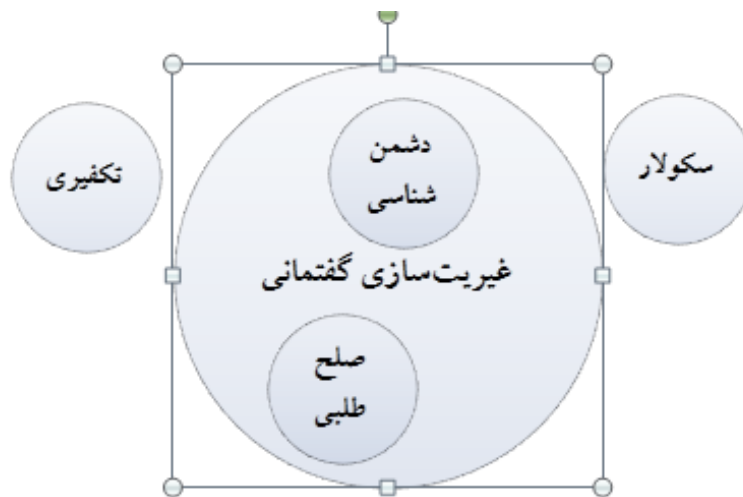
موضوع ضرورت دشمن‌شناسی در فرهنگ اسلامی و شیعه مورد تأکید قرار گرفته است از این منظر که غفلت از دشمن موجب آسیب زدن به جامعه مسلمانان می‌شود. در منابع روایی از ائمه اطهار به‌ویژه امیرالمؤمنین (سلام‌الله‌علیه) روایات متعددی در این حوزه وارد شده است. حضرت امیرالمؤمنین در نامه ۶۲ به «مالک اشتر» حاکم و استاندار منصوب امیرالمؤمنین در کشور مصر می‌فرماید: «وَمَنْ نَامَ لَمْ يَنْمَ عَنْهُ»؛ بدانید کسی که به خواب رفته و از دشمن غافل است، دشمنان از او غافل نیستند (دشتی، ۱۳۸۸: ۴۲۸).

پیاده‌روی اربعین تجلی دشمن‌شناسی شیعه در قالبی متناسب با اقتضائات زمانی است. بر موضوع دشمن‌شناسی در زبان و بیان زائران هم تأکید می‌شود. «حمدان فتانی»، زائر ۲۷ ساله از تایلند در مسیر کربلا به تلاش عربستان برای تبلیغ علیه شیعه اشاره می‌کند و می‌گوید: «چند سالی است که عربستان پول خرج می‌کند علیه شیعه. توی تایلند الآن اسم شیعه خیلی بد شده است. چون

این‌ها تبلیغ می‌کنند که شیعه کافر است... حالا از هر بهانه‌ای استفاده می‌کنیم برای ارتباط با امام» (دانشگر و جعفری، ۱۳۹۷: ۸۵-۸۶).

بعد دیگر نمایش غیریت هویتی شیعه در پیاده‌روی اربعین، نمایش فرهنگ صلح‌طلبی و تعامل شیعه است. در پیاده‌روی اربعین زائران از کشورهایی هستند که چند سال پیش در حال جنگ با یکدیگر بود (ایران و عراق) و یا هنوز هم باهم اختلاف زیادی دارند (ایران و عربستان) و حتی زائران از کشورهای متخاصم مسلمانان یعنی آمریکا و انگلیس حاضر می‌شوند. به‌نوعی مرزبندی‌های رسمی در اینجا به هم می‌ریزد و تجربه‌ای از یک صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز است.

این موضوع مورد تأکید زائران نیز هست؛ زائری حدود ۴۰ و ۵۰ ساله به نام «حمید» می‌گوید: «این بهترین حرکت صلح‌آمیزی هست که تا حالا تو جهان ثبت شده. یک راهپیمایی که توش نه شعاری هست نه عداوتی به کسی. اینجا نه زور می‌کنن نه به کسی زور می‌گن. حرکتی صلح‌آمیزتر از این حرکت فکر نکنم شما بتونین تو کل دنیا پیدا بکنین» (رضوی‌زاده، ۱۳۹۶).

شکل ۳. غیریت سازی گفتمانی در پیاده‌روی اربعین

جدول مفاهیم و دال‌های گفتمانی پیاده‌روی اربعین

ابعاد گفتمانی		مفاهیم و دال‌های مورد تأکید
فردی	اعتقادی	جبران شکست روحی، هویت‌جویی، تحول‌رویی، حس ارزشمندی، بهره‌مندی از پاداش، نذر سفر با پای پیاده و پذیرایی از زائران و...
	عاطفی	عشق امام و جاذبه این عشق، مشارکت در درد و رنج اهل بیت(ع)، جبران بی‌وفایی کوفیان، میثاق با امام و...
جمعی	فرهنگی	مقابله با اسلام هراسی و شیعه هراسی، آمادگی جهت ظهور، تمرین برای جامعه مهدوی، تلاش برای شناساندن امام حسین به جهان، تقویت دین‌داری و التزام بیشتر به رعایت احکام دینی، تبلیغ دین و مبانی اعتقادی و اخلاقی و عملی آن و تقویت حس همکاری، همدلی، فداکاری، گذشت، روحیه جهادی در میان شیعیان و...
	سیاسی	قدرت‌نمایی بین‌المللی شیعه، نمایش ثبات سیاسی و امنیت در عراق، وحدت دو ملت عراق و ایران، نمایش اقتدار سیاسی نظام جمهوری اسلامی، تقویت گفتمان انقلاب اسلامی، حمایت از جریان مقاومت و...
	اجتماعی	کنار نهادن مرزهای جغرافیایی در جهان اسلام، طرح شعار حب الحسین یجمعنا، رساندن ندای اسلام واقعی به جهانیان، نمایش الگویی بدیع از مشارکت و تنوع در موضوعات آن و...

نتیجه‌گیری

رویداد پیاده‌روی اربعین که طی سال‌های اخیر ابعاد شگفت‌انگیزی پیدا کرده و سالانه با حضور بیش از ۲۰ میلیون زائر برگزار می‌گردد، از منظر مطالعه و تحقیق، جذابیت سوژگی زیادی دارد و با رویکرد جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، مطالعات دینی، جامعه‌شناسی سیاسی، سیاست راهبردی و... مورد تعمق و بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش از تحلیل گفتمان برای فهم این پدیده استفاده شده است که در نتیجه پژوهش به چند نکته اشاره می‌گردد:

- ۱- آنچه در صحنه پیاده‌روی اربعین رخ می‌دهد، معنا و مفهوم گفتمانی دارد؛ مشارکت‌کنندگان این صحنه با استخدام مجموعه‌ای از رفتارها، گفتارها و حرکت‌های نمادین، در پی ارائه نظام نمادگانی هستند که گفتمان ویژه‌ای را به نمایش می‌گذارد. دال مرکزی این گفتمان «زننده نگه‌داشتن نام و یاد امام حسین(ع)» است.

۲- انگیزه مشارکت کنندگان در پیاده‌روی اربعین از بعد فردی و جمعی، معناساز و معنا‌نما است، در بعد فردی عنصر «معنویت‌جویی» کاملاً در رفتار و گفتار و حرکات زائران پیداست و با نشانه‌ها یا دال‌هایی مثل «تحول‌خواهی معنوی»، «جبران خلأهای روحی روانی»، «کسب ثواب و پاداش»، «ابراز ارادت و عشق به امام حسین (ع)»، «حس همدردی با اهل بیت ایشان» و ... قابل مفصل‌بندی است. در بعد جمعی، پیاده‌روی اربعین یک کنش جمعی با نظامی از معانی و نشانگان و دال‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است. «معرفی اسلام و شیعه»، «نمایش اقتدار سیاسی شیعه» و «اعلام همبستگی دینی و انسانی»، دال‌های مهمی برای فهم این عمل جمعی است.

۳- در دنیای کنونی که گفتمان‌های مختلف در رقابت با هم در پی هژمون شدن بر ابعاد جمعی و فردی زندگی بشرند، پیاده‌روی اربعین پدیده‌ای است که ظرفیت رقابت با دیگر گفتمان‌ها را دارد. از یک‌سو گفتمان به نمایش درآمده در پیاده‌روی اربعین ویژگی متناقض‌نمایی دارد؛ هم نظام نمادین خود را در بستری صلح‌جویانه ارائه می‌کند و هم با ویژگی‌های منحصر بفرد خود، دشمنان و رقبا را به تحدی فرا می‌خواند و این بیانگر غیریت‌سازی گفتمانی پیاده‌روی اربعین است.

از سوی دیگر در پیاده‌روی اربعین سبک جدیدی از زندگی و معنویت‌خواهی عرصه می‌شود که جذابیت «نو» و ریشه «کهن» دارد و همین ویژگی قابلیت به چالش کشیدن رقبای این گفتمان از جمله سکولاریسم و تکفیرگرایی و بنیادگرایی را دارد؛ چراکه سکولاریسم جذابیت نوین دارد، اما از بی‌ریشگی و اصالت در تاریخ معنویت‌جویی بشر رنج می‌برد و اساساً سکولاریسم دنیاگراست. تکفیرگرایی و بنیادگرایی هم ادعای ریشه دیرینه در معنویت‌خواهی بشر دارند، اما فاقد جذابیت نبودن برای دنیای کنونی هستند. این ویژگی به معنای وضعیت هژمونیک گفتمان به نمایش درآمده در پیاده‌روی اربعین است.

۴- زیباترین وجه پیاده‌روی اربعین، ادغام انگیزه‌های فردی (طلب معنویت شخصی) و جمعی (تبلیغ دینی و مذهبی) است، از این رو به زائران توصیه می‌شود، مراقب غلبه هر کدام از این دو بر دیگری باشند. چرا که غلبه انگیزه فردی موجب تسلط روح سکولاریسم (معنویت‌گرایی شخصی) بر این حرکت مهم سیاسی و اجتماعی می‌گردد، در مقابل غلبه انگیزه جمعی، نگرانی استفاده ابزاری از این حرکت الهی را فراهم می‌کند.

فهرست منابع

- ابن قولویه (۱۳۸۸). «کامل الزیارات». ترجمه: امیر وکیلان، قم، دفتر انتشارات اسلامی (وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم).
- باقری، شهلا (۱۳۹۶). «راه‌پیمایی اربعین حسینی و دلالت‌های گفتمانی آن در ظرفیت بخشی تمدنی». سومین همایش زیارت اربعین، دانشگاه امام صادق.
- بای، عبدالرضا (۱۳۹۲). «جهانی شدن، قدرت، دانش و هژمونی». گلستان: نشر کیسان.
- بد، مهدیه (۱۳۹۷). «فهم تجربه زیسته زائران در پیاده‌روی اربعین سال ۱۳۹۵». مجله باغ نظر، شماره ۱۵، پیاپی ۶۸، ۳۹-۴۸.
- بشیریه، حسین (۱۳۴۸). «تحلیل گفتمان دریچه‌ای برای کشف ناگفته‌ها». تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق(ع)، ۱۳۸۴، چاپ چهارم.
- بیرو، آلن (۱۳۸۰). «فرهنگ علوم اجتماعی». ترجمه: باقر ساروخانی، چاپ چهارم، تهران: انتشارات کیهان.
- پورعزت، علی‌اصغر و بابایی، زهرا (۱۳۹۷). «اثر حرکت اربعین بر روند تکامل تمایلات زیبا شناسانه و تکامل گرایي در جوامع اسلامی». مجموعه مقالات جستاری در اربعین پژوهی، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.
- تاج‌بخش، غلامرضا (۱۳۹۹). «پیاده‌روی اربعین و معنایابی کنش زیارت زائران جوان». فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ص ۱۴۵-۱۶۸.
- جمالی، مصطفی (۱۳۹۵). «نقش اربعین در مهندسی تمدن اسلامی». مسجد و مهدویت، پاییز و زمستان ۱۳۹۵ - شماره ۲، صص ۲۷-۴۶.
- جوادی یگانه، محمد رضا و روزخوش، محمد (۱۳۹۶). «روایت پیاده‌روی اربعین (روایت مردم شناسانه و جامعه‌شناختی از پیاده‌روی اربعین)». تهران، پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات.
- خشک‌جان، زهرا مسلمی مهنی، یوسف (۱۳۹۶). «نظام معنایی و کارکردهای سیاسی — اجتماعی عزاداری تشیع». دوفصلنامه علمی و پژوهشی جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام، دوره ۵، شماره ۱، (پیاپی ۱۰)، ص ۶۱-۸۰.
- دانشگر، بهزاد و جعفری، محمدعلی (۱۳۹۷). «پادشاهان پیاده، خرده روایت‌هایی از زیارت اربعین». ترجمه: سعید دژفر و هادی پورزعفرانی، تهران، نشر عهد ما.
- دشتی، محمد (۱۳۸۸). «ترجمه نهج البلاغه». قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین، نشتا.
- رضایی، محمدحسین (۱۳۹۶). «بررسی ابعاد جامعه‌شناختی مراسم اربعین حسینی و نقش آن در تحکیم پایه‌های عقیدتی تشیع». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی استان مرکزی.
- رضوی زاده، ندا (۱۳۹۶). «ادراک تجربه زیسته زائران پیاده‌روی در عراق (مطالعه موردی: پیاده‌روی اربعین، آذر

- ۱۳۹۳، عراق»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، دوره ۶، شماره ۴ (پیاپی ۲۴)، ص ۵۹۶-۶۳۱.
- شراهی، اسماعیل و ذولفقارزاده کرمانی، محمدمهدی (۱۳۹۸). «واکاوی ادراک زائران از رفتار خادمان در اربعین: روایتی مردم شناختی از پدیده عظیم پیاده‌روی اربعین». *دوفصلنامه علمی پژوهشی دین و ارتباطات*، سال ۲۶ (۵۵)، ص ۱۱۵-۱۴۸.
- شیخ طوسی، ابوجعفرمحمدبن حسن (۱۴۱۱ ق). «*مصباح المتهجد*». بیروت مؤسسه الفقه الشیعه، ۱۴۱۱.
- شیخ مفید، محمد بن محمد بن نعمان (۱۴۱۴ ق). «*مسار الشیعه*». بیروت، دار المفید، چاپ دوم.
- س - (بی تا). «*المزار*». قم، مدرسه الهادی، چاپ اول.
- طالبی، حامد (۱۴۰۰). «*پیاده‌روی اربعین رسانه شیعه*». تهران، انتشارات سروش.
- عاملی، سیدرضا و همکاران (۱۳۹۶). «*تحلیل پیمایشی اربعین: ظرفیت‌ها، چالش‌ها، نمادها و معانی*». تهران: مرکز پژوهش‌های مجازی دانشگاه تهران.
- عبدی کلانتری (۱۳۹۳). «*داریوش آشوری سرگشته میان جهان‌های شرقی و غربی*»، بی‌بی‌سی فارسی www.bbc.com/persian/arts/2013/11/131111_144_ashouri_anniversary_kalantari (۱۳۹۳/۵/۱۷).
- عضدانلو، حمید (۱۳۷۵). «*درآمدی بر گفتمان یا گفتمانی درباره گفتمان*». *اطلاعات سیاسی اقتصادی*، شماره های ۱۰۳-۱۰۴.
- غفاری هشتجین، زاهد و آقایی، محمد (۱۳۹۷). «*اربعین به مثابه جنبش اجتماعی*». *دانش سیاسی*، سال چهاردهم، شماره ۱ (پیاپی ۲۷)، صص ۱-۲۱.
- غیاثی فتح‌آبادی، هادی (۱۴۰۰). «*حرکت الهی: تحلیل تمدنی راهپیمایی و زیارت اربعین*». تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- فروغی، یاسر؛ سراج زاده، سید حسین و نبوی، سید حسین (۱۳۹۹). «*مطالعه کیفی انگیزه‌های زائران ایرانی شرکت کننده در آیین پیاده‌روی اربعین*». *دوفصلنامه علمی دین و ارتباطات*، سال بیست و ششم، شماره دوم پیاپی ۵۷، پاییز و زمستان، ص ۴۱۹-۴۵۰.
- کریستیا، فوتینا؛ دکیسر، الیزابت و ناکس، دین (۲۰۱۶). «*به سوی کربلا: بررسی شیعیان مذهبی ایران و عراق*». ترجمه: سیدعلی موسوی، انتشارات نسل روشن، ۱۳۹۶.
- کسرای، محمدسالار و پوزش شیرازی، علی (۱۳۸۸). «*نظریه لاکلا و موفه ابزار کارآمد برای فهم و تبیین پدیده‌های سیاسی*». *فصلنامه سیاست*، دوره ۳۹ (شماره ۳۳)، ۳۳۹-۳۶۰.
- گیویان، عبدالله و محسنی، امین (۱۳۹۶). «*محبت و هویت در آیین نمایش جهانی اربعین (مطالعه کارکردها و ساختار پیاده‌روی اربعین از منظر ارتباطات آیینی)*». *مجله دین و ارتباطات*، دوره ۲۴، شماره ۲، (پیاپی ۵۲)، ص ۱۶۷-۱۹۴.
- لاکلا، ارنستو و موف، شانتال (۱۳۷۹). «*واسازی، عمل گرایی، هژمونی*». ترجمه: جواد صدوقی، مجموعه مقالات

- گفتمان و تحلیل گفتمانی، گردآوری: محمدرضا تاجیک تهران: فرهنگ گفتمانی.
- ع - ع - ع فرکلاف، نورمن؛ وندایک، تئون و دیگران (۱۳۹۷). «تحلیل گفتمان سیاسی، امر سیاسی به مثابه یک برساخت گفتمانی». ترجمه: امیر رضایی و سمیه شوکتی مقرب، چاپ دوم، تهران انتشارات تیسرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۹۵). «مجموعه آثار شهید مطهری». ج ۱، تهران.
- مغازی، مجید و صحرایی، حسن (۱۳۹۴). «کنار قدم‌های جابر». گزیده خاطرات پیاده‌روی اربعین، نشر مجنون.
- منوچهری، عباس (۱۳۹۰). رهیافت و روش در علوم سیاسی، تهران: انتشارات سمت.
- نادری، احمد (۱۳۹۴)، «اربعین حافظه جمعی شیعیان را بازتولید می‌کند»، خبرگزاری مهر، ۱۲ آذر ۱۳۹۴، کد خبر ۲۹۹۰۵۱۰.
- همایون، محمدهادی بد، مهدیه (۱۳۹۵). «تبیین ابعاد سفر معنوی اربعین؛ ابر رویداد گردشگری مذهبی». مسجد و مهدویت، شماره ۲، صص ۴۷-۶۴.
- یعقوبی، علی؛ چاوشیان، حسن و فرهادی محلی، مجتبی (۱۳۹۷). «پدیدارشناسی تجربه پیاده‌روی اربعین». کنفرانس ملی توسعه اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- یورگنس، ماریان دبلیو و لوئیز، فیلیپس (۱۳۹۸). «نظریه و روش در تحلیل گفتمان». ترجمه: هادی جلیل تهران: نشر نی.
- Laclau, E, & Mouffe, C. (2001). **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**. Lodon: Verso.
- — (۱۹۸۵). **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**. Landon: Verso.

Discourse Analysis of Individual and Collective Dimensions of Arbaeen Walk^۱

Fatemeh Amiri Roz^۲ | Zahed QafFari Hashjin^۳

Abstract

In recent years, the large-scale Arbaeen walking ceremony with the presence of tens of millions of people from different countries and nationalities has attracted the attention of analysts and researchers, and researchers have studied it from the perspective of religious, sociological, anthropological, political and strategic studies. In this research, the discourse model of "Ernest Lacla" and "Chantal Mouffe" has been used to study Arbaeen walking. The main question of the article is, what are the discourse markers of the Arbaeen walk in individual and collective dimensions? According to the results of this research, in the Arbaeen walk, keeping alive the memory of Imam Hossein (a.s.) and the martyrs of Karbala is a central sign that can lead to the articulation of other signs by attracting floating signs and in individual and collective dimensions. Also, the Arbaeen walk has the capacity to marginalize other discourses such as secularism and takfirism based on hegemony and discourse competition. The current research was conducted with a qualitative approach and discourse analysis method.

Keywords: Discourse Analysis, Arbaeen, Arbaeen Walk, Lakla and Mofe.

۱. Excerpted from a doctoral thesis

۲. Ph. D. Student of Political Studies of Islamic Revolution at Shahed University f.amiry.raz@gmail.com

۳. Political science professor of Shahed University-responsible author z_ghafari@yahoo.com